

УДК 316.485.2

В. М. Кійков

СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПОКАЗНИК РАДИКАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Досліджується взаємозв'язок між соціальною компетентністю людини та радикалізацією її суспільних поглядів. Розглядається роль держави (на прикладі відомчого ВНЗ системи МВС України) у справі цілеспрямованого формування ключових компетентностей людини як необхідних факторів для її соціалізації і адаптації, подолання кризи самоідентифікації, знаходження свого місця в соціальній структурі суспільства.

Ключові слова: соціальна компетентність, освіта, радикалізм, ідеологія, молодь.

Активізація діяльності націоналістичних, радикальних, шовіністських та інших ультраправих організацій в Україні кожного року набирає обертів. Тенденція до різкого зростання кількості злочинів, що мають ознаки дискримінації, расизму і ксенофобії, протягом останніх років помітна навіть для пересічного громадянина. Актуальність розгляду цього факту полягає у дослідженні проблемних питань у суспільстві, що сприяють залученню нових членів, переважно молоді, до ультраправих кіл. Дослідження цієї проблеми допоможе правоохоронним органам у їх профілактичній діяльності.

Метою статті є розгляд залежності характеристики соціальної компетентності від економічних і соціальних умов розвитку суспільства, а також встановлення залежності між соціальною компетентністю особи та радикалізацією її світогляду.

Дослідженню причин розвитку націоналізму в різних суспільствах і в різний час приділяли увагу Е. Гелнер, Е. Хобсбаум, В. Фрейдзон, Б. Андерсон. Розглядали етнічні конфлікти, етнічну толерантність, демократію і націоналізм у своїх працях В. А. Авксентьев, І. Є. Кудрявцев, Д. А. Растоу, Ж. Т. Тощенко та ін. Соціальну компетентність як здатність індивіда взаємодіяти з оточуючим середовищем, підтримувати свій статус і розвиток досліджували також Chris Argyris, Stephen Bochner, Alex Kelly.

Соціальний устрій і рівень соціальної компетентності особи – речі взаємопов'язані. Людина поза межами суспільства не може розвинути у повноцінну особистість, так само, як соціальне життя є інтегральним показником знань, умінь, досвіду і особистих якостей кожного його члена. Провідна роль у формуванні соціальної компетентності належить соціальним умовам, що пояснюється залежністю стандарту соціальної компетентності від соціальної дійсності та вимог соціуму у відповідні часові періоди.

© Кійков В. М., 2013

Бурхливий перебіг подій у нашому суспільстві не сприяє розвитку сталих відносин ні на рівні міжлюдської взаємодії, ані в рамках «людина – соціальний інститут». На сьогодні навіть необхідні для стабільного функціонування суспільства відносини між соціальними інститутами не додають оптимізму пересічному громадянину, коли він спостерігає нескінченну боротьбу за вплив і владу та перерозподіл повноважень, а не дбання про добробут народу, заснований на засадах соціальної справедливості. Правовий нігілізм сягає свого апофеозу, а разом із ним – і поляризація суспільства. Усі негаразди в державі виступають базисом для виникнення нової ідеологічної надбудови. Невдоволеність політикою та наслідками економічної стагнації завжди лягає тягарем на малозахищені верстви населення, а в нашій ситуації вони складають близько трьох чвертей громадянськості, які в різному ступіні, але відчутно страждають від кризи. Криза загострює усі проблеми побудови і функціонування суспільства, випробовує їх на життєспроможність. У ситуації кризи зростає кількість невдоволених, які, свідомо чи підсвідомо, не сприймають, бойкотують, а іноді відверто йдуть всупереч усьому, що пов'язано із сьогоденною політикою тих, хто втратив народну довіру. Обурення та відчуття несправедливості, безвихідність становища, відсутність орієнтирів панує в думках простих українців і, насамперед, молоді. Пусті обіцянки і невідкріплені діями декларації лише погіршують позиції держави у претензії на домінування в молодіжній політиці.

Молодь – важлива складова політичного життя, але на жаль, політики, розуміючи це, лише роблять свої PR-акції в межах виборчих компаній у спробі збільшити електорат, переслідуючи власні інтереси. У такій ситуації серед молоді панує тенденція несприйняття всього державного, сепаратистські настрої, антисемітизм, ксенофобія. Йдуть пошуки винних у різкій диференціації суспільства, у несправедливому становищі, де немає шляхів покращення економічного і соціального статусу.

Відчуття соціальної несправедливості вирує в молоді і виступає живильним підґрунтям для розвитку «гену ворожості», його розвиток залежить від соціально-економічного середовища і схильності людини до насильства, рівня соціальної компетентності у молоді, а відповідно – її здатності знайти своє місце і застосування своїх здібностей у нашому бурхливому соціальному середовищі. І головне завдання держави – сприяти молоді в пошуках свого місця в суспільстві, забезпечити гідний економічний рівень, координувати розвиток національної свідомості молоді, а не екстремістських форм націоналізму.

Сьогодні, аналізуючи матеріали справ з проявами насильства за расовими ознаками, можна зробити однозначний висновок, що фігуранти – юнаки і дівчата 16–22 років, з проблемами в самоактуалізації, із невідповідністю життєвих запитів до власних можливостей,

які не бажають або нездатні докладати зусилля для їх легальної реалізації, які пов'язують свої життєві негаразди з представниками інших рас, національностей, молодіжних культурних течій тощо. Ідеологічно така молодь вже готова до застосування фізичного насильства і зростання випадків ксенофобії у нашому суспільстві. Це свідчить про радикалізацію світогляду молоді, що дає поштовх для проявів насильства. Також економічні негаразди, скорочення соціальних і навчально-виховних програм позначаються на занепаді соціального капіталу суспільства і сприяють його радикалізації [1].

У таких умовах завжди знаходяться політичні діячі, котрі відчувають попит політичного ринку з лозунгами протиставлення одних людей іншим, запускаючи механізми пробудження тваринних інстинктів виживання однієї групи людей за рахунок іншої. В умовах, коли людина не забезпечує своїх базових соціальних потреб, не отримує соціальних гарантій, вона перестає бути соціальною істотою. Технологія використання базових інстинктів людини застосовувалась часто і в багатьох суспільствах, усе залежало лише від рівня загальної культури останнього. «Масам» треба пообіцяти усього і побільше та скоріше взяти владу, краще демократичним шляхом, як націонал-соціалісти у 1933 р. в Германії. Отримавши владу, треба виконувати обіцянки. У кращому випадку політико-функціонер може зробити систему державного функціонування більш ефективною і для результату потрібен час, а народ чекає полегшення життя вже зараз. Найлегший шлях – поділити суспільство, знайти йому ворогів, вказати на винних. Тоді, перетворивши ворогів на рабів та знищивши їх, вистачить соціальних благ на тих, хто залишився. Так було в більшовицькій Росії, де неповага до людини – історично підтверджений факт. А в нацистській Германії пішли шляхом зовнішньої експансії та винищення інших народів. Не можна не брати до уваги і схильність основної маси суспільства до проявів насильства. Без підтримки з боку громадян у різних формах, починаючи від активної участі і закінчуючи пасивним спостереженням, прояви нелюдської жорстокості стосовно до інших людей на державному рівні були б неможливі. А все починалось у Германії із співчуття ультраправим молодіжним організаціям з боку політиків-промисловців, їх фінансування і намірів знайти в них різноманітну підтримку. І це тільки найбільш яскраві приклади, хоча в історичному процесі є й інші, менш глобальні, але не менш виразні приклади.

Усі процеси радикалізації поглядів серед молоді завжди пов'язані з економічним занепадом і політичною неспроможністю, а скоріше – з небажанням виправити дійсні причини. Доказом наших тверджень є теорія Р. Інглхарта. Він вважає, що демократія щільно пов'язана із системою цінностей та в цілому з рівнем культури суспільства. Демократія робить людей здоровими, щасливими,

терпимими і вчить довіряти одне одному. Разом із тим, демократія і відповідні позитивні цінності характерні для економічно розвинутих країн [1, с. 124–126]. Таким чином, економічний прогрес веде до демократії, а демократія – до толерантності. Також економічний прогрес вимагає цілеспрямованого формування ключових компетентностей людини, однією з яких є соціальна компетентність.

Критерій соціальної компетентності особи набуває своєї актуальності у суспільствах, що будуються на принципі індивідуалізму. Для країн, що перебувають у стадії трансформації суспільного устрою від колективізму до індивідуалізму, включення в державну політику питання зростання рівня соціальної компетентності кожного громадянина суспільства є нагальним для успішного завершення процесу трансформації. Компетентність людини є адекватним загальним проявом її соціального життя в сучасному суспільстві. Соціальна компетентність, як і будь-яка інша компетентність, становить собою соціально-психологічне утворення, що проявляється в успішності взаємодії окремого індивіда із суспільством. Критичні ситуації трансформаційних процесів породжують негаразди, які випробовують на міцність сформованість соціальної компетентності і впливають на соціально значущі сфери життєдіяльності людини: відношення до себе, здатність до самоаналізу, самоактуалізація; ставлення до інших; ставлення до суспільно корисної діяльності [3]. У таких випадках необхідне кваліфіковане супроводження соціалізаційних процесів у тих випадках, коли самостійне подолання кризової ситуації людиною є ускладненим.

Зараз в Україні виникла загрозлива ситуація, в наявності усі сприятливі умови для зростання чисельності ультраправих молодіжних організацій, і статистика це підтверджує. Молодь, що залишилась на самоті зі своїми проблемами, є в соціальному плані слабкою, нездатною знайти своє місце в соціальній структурі, як кажуть, соціально не компетентна. Така молодь йде шляхом найменшого опору, пливе по течії. Потрапляючи в угруповання, вона втрачає свою індивідуальність, за них думає «духовний наставник», який використовує їх у своїх особистих, часто меркантильних, інтересах. У такій ситуації держава самоусувається і не займається з дітьми зі слабкою самоактуалізацією, із тими, у кого нерозвинена соціальна компетентність, тими, кого соціум виштовхує на узбіччя і робить їх соціальними маргіналами, із тими, хто зазнає шкідливих впливів, із тими, хто не хоче чи не може «боротися» за своє місце у суспільстві. Окреслені проблеми мають бути вирішені засобами виховної роботи у закладах, які працюють із молоддю. На папері є все: і сектори, і відділи в міських та обласних радах; і профільне міністерство також, але зростання чисельності радикальних молодіжних угруповань і далі відбувається.

Залишилось тільки допустити радикальні ультраправі чи ультраліві організації на рівень формування державної політики, і все повториться за описаним вище сценарієм. Слабкість розвитку на державному рівні виховної політики не сприяє розвитку національної свідомості. Найбільш помітно виховний процес відбувається у навчальних закладах системи МВС, де курсанти задіяні у проведенні патріотичних заходів, інформаційних годин, профорієнтаційної роботи, самодіяльності тощо. Порівняно з цивільними навчальними закладами, виховна робота з курсантами є скоординованою, керованою і послідовною, що сприятливо позначається на процесах соціалізації курсантської молоді та формуванні їх соціальної компетентності.

За словами І. Є. Кудрявцева, «націоналізм породжує нації» [4, с. 79], але в ультраправих формах він може цю націю і звести нанівець. Безперечно, стабільність економічного розвитку держави, а відповідно і добробут її членів, є головним чинником, базисом у розбудові ідеологічної надбудови, толерантного і демократичного суспільства. Не зупиняючись на економічних питаннях, зосередимось на ідеології. На часі завдання створити єдину нову національну ідею та ідеологію, і на їх базі розбудувати загальноукраїнські рухи. Але не треба ворухити історію. Ідеологічний тягар минулого не скинути. Наприклад, рух пластунів – добра ідея, але куди подіти дітей центральної та лівобережної України, для яких звичніше брати участь в організації на зразок піонерської. Рух пластунів був поширений на територіях, що були включені до складу СРСР після 1939 р. З тих часів організація «Пласт» офіційно «припинила існування» і була замінена піонерською. У такій ситуації необхідно вибрати єдину ідею, яка поєднувала б усіх дітей України, не створюючи елементи сепаратизму своїми ж руками. Так само існує потреба в керованих молодіжних рухах для запобігання перетворення молоді у біороботів, придатних для маніпулювання. Такі організації, де стирається людська індивідуальність, пропагується насильство, заохочується вороже ставлення до людини, розпалюються расова і національна ворожнеча, мають перебувати не тільки поза законом, а й підсвідомо не сприйматися громадою. Тільки за умов відсутності ідеологічного попиту на радикалізм, нацизм, расизм і ксенофобію можна вести мову про природну толерантність і ґрунтовні засади демократичності у конкретному суспільстві.

Отже, процеси радикалізації поглядів громадян перебувають у безпосередній залежності від соціально-психологічних показників взаємодії кожного окремого індивіда із суспільством, його економічного статку, впевненості у завтрашньому дні і, відповідно, характеристики соціальної компетентності людини. Тому показник соціальної компетентності можна використовувати у дослідженнях не тільки окремих людей, груп, а й у дослідженні суспільств. Не розвинутий загальний рівень соціальної компетентності населення, що

проявляється в послабленні адаптаційних механізмів і порушенні процесів соціалізації, впливає на схильність до радикалізації певного суспільства, масових проявів нетерпимості.

Список використаних джерел: 1. Бурдые П. Формы капитала / П. Бурдые // Экономическая социология. – 2002. – т. 3. – № 5. – С. 60–74. 2. Инглхарт Р. Культура и демократия / Р. Инглхарт // Культура имеет значение. Каким образом ценности способствуют общественному прогрессу ; под ред. Д. Харрисона и С. Хантингтона ; пер. с англ. – М. : Изд-во Моск. шк. полит. исследований, 2002. – С. 106–128; 3. Зимняя И. А. Компетентность человека – новое качество результата образования / И. А. Зимняя // Проблемы качества образования. Кн. 2 : Материалы XIII Всероссийского совещания. – М. ; Уфа : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2003. – С. 4–15. 4. Кудрявцев И. Е. «Национальное Я» и политический национализм / И. Е. Кудрявцев // ПОЛИС (Политические исследования). – 1997. – № 2. – С. 77–94. 5. Rychen D. S. Definition and selection of competencies DeSeCo : The definition and selection of key competences OECD [Электронный ресурс] / D. S. Rychen, L. H. Salganik. – 2005. – 20 с. – Режим доступа: <http://www.oecd.org/dataoecd/47/61/35070367.pdf>. 6. Delors J. Learning: The treasure within [Электронный ресурс] / J. Delors. – UNESCO Publishing, 1999. – 45 с. – Режим доступа: http://www.unesco.org/delors/delors_e.pdf.

Надійшла до редколегії 27.09.2013

Кийков В. Н. Социальная компетентность как показатель радикализации общества

Исследуется связь между социальной компетентностью человека и радикализацией его взглядов. Рассматривается роль государства (на примере ведомственного вуза системы МВД Украины) в деле направленного формирования ключевых компетентностей человека как необходимых условий его социализации и адаптации, преодоления кризиса самоидентификации, нахождения своего места в социальной структуре общества.

Ключевые слова: социальная компетентность, образование, радикализм, идеология, молодежь.

Kiikov V. M. The social competence as an indicator of society radicalization

The work is devoted to consideration of social deviation processes in society in terms of its radicalization. It is pointed out that understanding of nationalism, discrimination, racism, xenophobia tendencies in youth environment could help police in proactive response towards such violations. In the article the relations between the social competence and radicalization of public opinion were examined. It was stated that social arrangement and level of social competence of its members are interconnected. Nowadays, the statistic shows the steady increase of chauvinistic organizations activity with adolescents' inclusion. The sociology analysis of such groups'

members indicates the problem with their social adaptation, low social status and expectations. They are characterized by enhanced level of aggression and incapable or unwilling to struggle by rightful means for social status improving, such people find themselves on the society margin and can be referred as socially incompetent.

The state role in task-oriented formation of key competences as a necessity for human socialization and adaptation, overcoming of self-identification crises, finding oneself in society's social structure was considered, based on example of Kharkiv University of Internal affaires. In order to overcome the society radicalization the educative work with youth within the education establishments ought to be carried out. For this purpose the state-run policy would help to organize the balanced and accountable educative work, to improve the contemporary situation with unorganized array of attempts.

Thus, we can infer that the main role in social competence formation belongs to social conditions, current society demands. The processes of society members' radicalization depends on the level of their personal interaction with society and ultimately on their social competence maturity.

Keywords: social competence, education, radicalism, ideology, youth.

